

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Кафедра загальної, вікової та педагогічної психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
з наукової роботи
Н.М.Віннікова
2016 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Для здобувачів вищої освіти

Ступінь «Доктор філософії»

спеціальності: 053 Психологія

2016 – 2017 навчальний рік

Структура програми типова. Години відповідають робочому навчальному плану.

Завідувач аспірантури, докторантури

 О.В.Кудряшова

Робоча програма «Методологія і методи психологічних досліджень» для здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії, 2016. – 15 с.

Розробник:

Кутішенко Валентина Петрівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Протокол № 1 від « 30 » серпня 2016 року.

Завідувач кафедри Сергєєнкова О.П.

 (Сергєєнкова О.П.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

“ 30 ” серпня 20 16 року

© КУБГ, 2016 рік

© _____, 2016 рік

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Структура програми навчальної дисципліни	
I. Опис предмета навчальної дисципліни	6
II. Тематичний план навчальної дисципліни	7
III. Програма	11
IV. Плани семінарських занять	13
V. Методи навчання	13
VI. Методичне забезпечення курсу	14
VII. Рекомендована література	
Основна.....	14
Додаткова.....	15

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча програма навчальної дисципліни «Методологія і методи психологічних досліджень» є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено кафедрою загальної, вікової та педагогічної психології на основі освітньо-наукової програми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії для спеціальності: 053 Психологія.

Робочу навчальну програму укладено згідно з вимогами кредитно-модульної системи організації навчання. Програма визначає обсяги знань, які повинен опанувати здобувач, алгоритм вивчення навчального матеріалу дисципліни «Методологія і методи психологічних досліджень», необхідне методичне забезпечення.

«Методологія і методи психологічних досліджень» є складовою частиною дисциплін, які є обов'язковими для вивчення аспірантами спеціальності: 053 Психологія.

Мета навчальної дисципліни: забезпечення здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» з психології теоретичними знаннями з основ методології і методів наукового психологічного дослідження та озброєння їх умінням і навичками наукової дослідницької діяльності у сфері психології.

Вивчення цієї навчальної дисципліни передбачає розв'язання низки завдань фундаментальної підготовки фахівців вищої кваліфікації.

Завдання навчальної дисципліни:

- Ознайомити слухачів із загально-методологічними основами наукових досліджень, специфікою наукового знання.
- Розкрити особливості наукового дослідження у сфері психології, його методологічний апарат.
- Висвітлити питання організації та проведення психологічного дослідження.
- Формувати у аспірантів розуміння природи і специфіки методологічних проблем психології, дослідницькі уміння.
- Проаналізувати методи психологічного дослідження та умови їх застосування.
- Виробити у аспірантів уміння відбирати методи для проведення наукового психологічного дослідження, визначати їх точність, надійність та валідність.

У результаті засвоєння навчальної дисципліни аспіранти повинні **знати:** загально-методологічні основи наукових досліджень, специфіку наукового знання, методологічні принципи, методи, етапи і особливості проведення наукових досліджень з психології.

Під час семінарських занять та самостійної роботи студенти набувають **уміння та навички**, формують **загальнопрофесійні компетенції** щодо: осмисленого використання термінологічного апарату; орієнтування в методологічних проблемах психології, кращого усвідомлення складної

психологічної реальності, адекватного вибору та використання методів, технологій наукового психологічного дослідження.

Обсяг навчальної дисципліни «Методологія і методи психологічних досліджень», відповідно до навчального плану, становить 2 кредити – 60 год., з них із них 16 год. – лекції, 12 год. – семінарські заняття, 32 год. – самостійна робота.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

I. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Предмет: Методологія психології; методологія і методи психологічних досліджень; актуальні методологічні проблеми сучасних психологічних досліджень.

Курс: підготовка <u>аспірантів</u>	Напрямок, спеціальність, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів, відповідних ECTS: 2 кредити Змістових модулів: 2 модулі Загальний обсяг дисципліни (години): 60 годин Тижневих годин: 2 години	Освітній рівень “доктор філософії” Спеціальності: 053 Психологія	Нормативна Рік підготовки: 1 Семестр: 1 Аудиторні заняття: 28 годин з них: Лекції: 16 годин Семінарські заняття: 12 годин Самостійна робота: 32 години

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви теоретичних розділів	Кількість годин				
		Разом	Аудиторних	Лекцій	Семінарських	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Методологія та теорія психологічного дослідження: загальні характеристики						
1	Загально-методологічні основи наукових досліджень	6		2		4
2	Методологічні проблеми психології	8		2	2	4
3	Методологія психологічного дослідження	8		2	2	4
4	Методологічні принципи психологічного дослідження	8		2	2	4
Разом		30		8	6	16
Змістовий модуль II. Методи та організація наукових досліджень з психології						
5	Метод в науковому психологічному дослідженні	6		2		4
6	Загальна методика психологічного дослідження	8		2	2	4
7	Варіативність методів та методик психологічного дослідження.	8		2	2	4
8	Емпіричні методи дослідження	8		2	2	4
Разом		30		8	6	16
Разом за освітньою програмою		60		16	12	32

ІІІ. ПРОГРАМА

Змістовий модуль 1. Методологія та теорія психологічного дослідження: загальні характеристики

Лекція 1. Загально-методологічні основи наукових досліджень

Визначення науки. Завдання науки. Види наукових досліджень: фундаментальні, прикладні.

Види наукових результатів: емпіричні - теоретичні. Послідовність дослідження. Теорія у широкому та вузькому розуміннях. Види теорій: якісні, формалізовані, стохастичні. Структура наукової теорії. Парадигма як еталон наукового дослідження. Два аспекти парадигми: епістемічний та соціальний. Функції парадигми: проективно-програмувальна і селективно-заборонна. Зміна парадигми. Концепція.

Поняття методології наукового пошуку. Методологія науки: загальна та конкретна. Філософська та технічна методологія. Методологічні принципи наукового дослідження: принцип єдності теорії і практики, конкретно-історичний підхід до досліджуваної проблеми, принцип об'єктивності, принцип всебічності, комплексний підхід до дослідження, принцип єдності історичного і логічного, принцип системності. Рівні методологічного аналізу. Логіка наукового дослідження.

Основні поняття: наука, теорія, концепція, парадигма, методологія, методологічні принципи наукового дослідження.

Лекція 2. Методологічні проблеми психології

Методологія психології. Методологічний підхід у психології: особистісний (в т.ч. індивідуальний та віковий), діяльнісний, системний. Психіка людини як предмет системного дослідження.

Основні базові категорії психології: відображення, свідомість, діяльності, спілкування, особистість. Методологічні основи теорії особистості. Проблема діяльності в психології. Категорії діалектики: сутність і явище; причина і наслідок; необхідність і випадковість; можливість і дійсність; зміст і форма; одиничне, особливе і загальне та ін. Основні закони діалектики: закон єдності і боротьби протилежностей, закон переходу кількісних змін у якісні, закон заперечення заперечення.

Методологічні проблеми сучасної психології.

Основні поняття: відображення, свідомість, діяльності, спілкування, особистість, закони діалектики.

Лекція 3. Методологія психологічного дослідження

Теоретичні основи і проблематика сучасних психологічних досліджень. Методологічний апарат психологічного дослідження: принципи організації та проведення наукового дослідження; методи наукового дослідження і способи визначення його стратегії; науковий апарат: понятійно-категоріальний (актуальність, наукова новизна, евристична цінність,

теоретична і практична значущість, проблематика, об'єкт, предмет, гіпотеза, мета і завдання).

Методологічні вимоги до проведення психологічних досліджень.

Методологічні вимоги до результатів психологічних досліджень: об'єктивність, достовірність, надійність і доказовість.

Критерії оцінки рівня методологічної підготовки молодого науковця.

Основні поняття: актуальність, наукова новизна, евристична цінність, теоретична і практична значущість, об'єкт, предмет, гіпотеза, мета, завдання психологічного дослідження.

Тема 4. Методологічні принципи психологічного дослідження

Принципи філософсько-психологічного рівня: можливості пізнання внутрішнього світу особистості; єдності суб'єкта і об'єкта психологічного пізнання; відображення; визначальної ролі практики у психологічному пізнанні. Принципи теоретико-психологічного рівня (за О.М. Ткаченко): детермінізму; відображення; єдності психіки та діяльності; розвитку психіки; системності. Принципи експериментально-психологічного рівня: адекватності; паралельності; екстремальності; реєстрації градієнта; референтності; послідовного пояснення; розвитку, особистісного підходу та ін.

Принципи психологічного дослідження (І. П. Мануха): об'єктивності психологічного дослідження, багатомірного і багаторівневого існування предмета психології, дослідження психічних явищ у їх розвитку, творчої самодіяльності, організації розвиваючих та формуючих психологічних впливів.

Основні поняття: принципи психологічного дослідження, принципи філософсько-психологічного, теоретико-психологічного, експериментально-психологічного рівнів.

Змістовий модуль II. Методи та організація наукових досліджень з психології.

Лекція 5. Метод у науковому психологічному дослідженні

Рівні наукового пошуку: інформаційний, критичний, аналітико-синтетичний, науково-дослідний, прогностичний.

Метод, методика, дослідницькі прийоми.

Вимоги до наукового методу: детермінованість методу; заданість методу метою дослідження; результативність і надійність методу; ефективність як умова досягнення мети з мінімальними зусиллями і максимальним результатом; економічність як можливість досягнення конкретних результатів без впровадження додаткових зусиль; доступність у розумінні і застосуванні.

Чинники, що зумовлюють вибір дослідником методів наукового пошуку. Взаємодоповнюваність, надійність та валідність методів і методик

дослідження. Особливості застосування методів суміжних дисциплін у психології. Етика психологічного дослідження.

Основні проблеми методу в психологічному дослідженні: розроблення власного методологічного апарату, вибір наукових методів, виокремлення принципів дослідження; проблема адаптації методів, привнесених з інших наук; проблема адаптації зарубіжних психодіагностичних методик до власного культурного середовища; проблема об'єктивності; проблема підвищення психологічної освідченості населення і швидкого застарівання діагностичних методик.

Основні поняття: метод, методика, дослідницькі прийоми, детермінованість, результативність, надійність, об'єктивність методу.

Лекція 6. Загальна методика психологічного дослідження

Структура методики дослідження: теоретико-методологічна; історико-теоретична; практична частини.

Програма наукового пошуку: досліджуване явище; показники і критерії його вивчення; методи, які використовуватимуться; порядок застосування тих чи інших методів.

Перший етап дослідження: вибір предмета дослідження та первинний аналіз його сутності. Другий етап: теоретизація предмета дослідження та побудова його теоретичної моделі. Третій етап: емпіричне дослідження. Вибір методів і методик дослідження. Планування дослідження. Вибірка для дослідження. Аналіз літературних джерел. Організація і проведення дослідження. Четвертий етап: інтерпретації та тлумачення даних теоретичного і емпіричного дослідження. П'ятий етап: змістова презентація результатів і висновків. Прогноз перетворюючих впливів.

Основні поняття: програма дослідження, теоретизація предмету дослідження, вибірка дослідження, інтерпретації результатів, змістова презентація результатів.

Лекція 7. Варіативність методів та методик психологічного дослідження

Види психологічних досліджень: теоретичні, емпіричні, експериментальні. Різні об'єкти, методи, результати.

Підходи до класифікації методів дослідження. Методи психологічного дослідження: 1) організаційні методи (порівняльний, лонгітюдний і комплексний); 2) емпіричні способи добування наукових даних (обсерваційні методи (спостереження і самоспостереження), експериментальні методи (лабораторний, природний, формуючий або психолого-педагогічний експерименти), психодіагностичні методи (тести стандартизовані і прожективні, анкети сучасних типів, соціометрія, інтерв'ю і бесіда), праксіометричні (хронометрія, циклографія, професіографічні описи, оцінка виробів і виконаних робіт); біографічні методи (аналіз фактів, дат і подій життєвого шляху людини, документації, свідості); 3) методи обробки даних (кількісний і якісний аналіз); 4) інтерпретаційні методи (варіанти

генетичного (аналіз матеріалу в плані розвитку з виділенням окремих фаз, стадій, критичних моментів) і структурного (встановлення структурних зв'язків між всіма характеристиками психіки) методів).

Основні поняття: узагальнення, конкретизація, порівняльний аналіз, спостереження, самоспостереження, лабораторний, природний, формуючий експерименти, тест, анкета, соціометрія, інтерв'ю, бесіда.

Лекція 8. Емпіричні методи дослідження

Класифікації психодіагностичних методів за О.О.Бодальовим, В.В.Століним (за характеристикою методичного принципу): об'єктивні тести, стандартизовані самозвіти, проєктивні техніки, діалогічні техніки; (за мірою включеності в діагностичну процедуру самого психодіагноста): об'єктивні і діалогічні.

Особливості, недоліки та переваги різних груп методів.

Основні поняття: об'єктивні тести, стандартизовані самозвіти, проєктивні техніки, діалогічні техніки, шкальні техніки, індивідуально-зорієнтовані техніки, інтроспективні та екстроспективні методи.

IV. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Методологія та теорія психологічного дослідження: загальні характеристики

Семінар 1

Тема: Методологічні основи наукових досліджень (2 год.)

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Специфіка наукового знання.

2. Принципи етики науки.

3. Теорія, парадигма, концепція.

4. Методологія та загальні методологічні принципи наукового дослідження.

Основна література: 1, 12

Додаткова література: 13, 15, 16, 17

Семінар 2

Тема: Методологічні проблеми сучасної психології (2 год.)

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Психологія в час постмодерності.

2. Криза в психології та її форми.

3. Ознаки методологічної кризи психології.

II. Проведення дискусії: Чи є необхідність в новому предметі психології?

Основна література: 9, 10, 12

Додаткова література: 19, 20, 21, 22, 23

Семінар 3

Тема: Методологічний апарат наукового психологічного дослідження (2 год.)

План заняття

I. Теоретична частина.

1. Понятійно-категоріальний апарат теми.

2. Принципи, організації та проведення наукового дослідження з психології.

3. Стратегія наукового дослідження.

Понятійно-категоріальний науковий апарат

II. Обґрунтування аспірантами власного наукового психологічного дослідження. (проблематика, актуальність, теоретична і практична значущість, об'єкт, предмет, гіпотеза, мета і завдання).

Основна література: 2, 6, 8

Додаткова література: 18, 24

Змістовий модуль II. Методи та організація наукових досліджень з психології

Семінар 4

Тема: Загальна методика психологічного дослідження (2 год.)

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Загальна структура психологічного дослідження.

2. Характеристика етапів психологічного дослідження.

3. Проблема якості соціально-психологічних досліджень.

II. Ознайомлення з структурою програми наукового психологічного дослідження та авторефератів.

Основна література: 3, 4, 11

Додаткова література: 14

Семінар 5

Тема: Специфіка психологічного експерименту (2 год.)

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Експеримент і емпіричне дослідження: сутність, особливості.

2. Принципи побудови констатуючого і формуючого експериментів.
3. Розвивальні можливості експериментального впливу.

Основна література: 5, 6

Додаткова література: 14

Семінар 6

Тема: Характеристика емпіричних методів дослідження (2 год.)

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Об'єктивні тести.
2. Стандартизовані самозвіти.
3. Проективні техніки.
4. Діалогічні техніки

II. Здійснення порівняльного аналізу методів, їх переваг та недоліків.

Основна література: 8, 11

Додаткова література: 14

V. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 1. Загально-методологічні основи наукових досліджень (4 год.)

1. Підготуватися до дискусії: “ Чи існує криза в психології ”.Оформити у вигляді тез.

2. Здійснити порівняльний аналіз поняття теорія, парадигма, концепція. Оформити у вигляді реферату.

Тема 2. Методологічні проблеми психології (4 год.)

1. Визначте методологічні проблеми сучасної психології.
2. Оцініть за виділеними вами критеріями рівень власної методологічної підготовки. Оформити у вигляді творчої роботи.

Тема 3. Методологія психологічного дослідження (4 год.)

1. Написати обґрунтування власного наукового психологічного дослідження (актуальність, наукова новизна, евристична цінність, теоретична і практична значущість, проблематика, об'єкт, предмет, мета і завдання).

2. Обґрунтувати теоретико-методологічну основу власного наукового дослідження.

Тема 4. Методологічні принципи психологічного дослідження (4 год.)

1. Розкрити сутність основних принципів психологічного дослідження. Оформити як самостійну роботу.

2. Визначити методологічні принципи власного наукового дослідження.

Тема 5. Метод в науковому психологічному дослідженні (4 год.)

1. Навести приклади недотримання молодими науковцями вимог до методу в науковому психологічному дослідженні.

2. Оформити памятку молодим науковцям: вимоги до методу в психологічному дослідженні.

Тема 6. Загальна методика психологічного дослідження (4 год.)

1. Скласти програму власного наукового психологічного дослідження.
2. Проаналізувати структуру автореферата (на вибір). Здійснити його критичний аналіз. Виділити дискусійні питання.

Тема 7. Варіативність методів та методик психологічного дослідження (4 год.)

1. Здійснення порівняльного аналізу методів, їх переваг та недоліків.
2. Проаналізувати теоретичний розділ дисертації (на вибір), оцінити якість теоретичного аналізу, методи, які були при цьому використані.

Тема 8. Емпіричні методи дослідження (4 год.)

1. Підібрати банк методик для здійснення власного наукового дослідження. Обґрунтувати доцільність вибору.
2. Підготувати виступ: етика психологічного дослідження.

VI. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

- *Словесні:* лекція (традиційна, проблемна) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда.
- *Наочні:* спостереження, ілюстрація, демонстрація.
- *Практичні:* психологічні задачі.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1) Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; розв'язування педагогічних задач; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

VII. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- ✓ опорні конспекти лекцій;
- ✓ навчальні посібники;
- ✓ робоча навчальна програма;
- ✓ збірка тестових і контрольних завдань;
- ✓ засоби підсумкового контролю (комп'ютерна програма тестування, комплект друкованих завдань для підсумкового контролю).

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: Підручник / М.Т. Білуха. – К.: АБУ, 2002. – 480 с.
2. Велитченко Л. Методологічні та теоретичні проблеми психології. Програмний конспективний довідник / Л. Велитченко, В. Подшивалкіна. – Одеса, 2009. – 278 с.
3. Грищенко І.М. Основи наукових досліджень / І.М.Грищенко, О.М.Григоренко, В.О.Борисенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 186 с.
4. Дружинин В.Н. Структура и логика психологического исследования / В.Н. Дружинин. – М.: ИП РАН, 1994. –163 с.
5. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология / В.Н. Дружинин. — СПб: Издательство «Питер», 2000. — 320 с.
6. Кожухова Т. В. Основи психолого-педагогічного дослідження / Т.В. Кожухова. – Харків: Золоті сторінки, 2002. – 240 с.
7. Корнилова Т. В. Методологические основы психологии / Т.В. Корнилова, С. Д.Смирнов. – СПб.: Питер, 2006. – 320 с.
8. Куликов Л. В. Психологическое исследование: Метод. рекомендации по проведению / Л. В. Куликов. – СПб.: Речь, 2001. – 186 с.
9. Методологічні та теоретичні проблеми психології. Навчальний посібник/ М.С. Корольчук, Ю.Л. Трофімов, В.І. Осьодло та ін. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 336 с.
10. Мазилев В.А. Методология психологической науки: история и современность / В.А. Мазилев. – М: МАПН, 2007. – 352 с.
11. Сидоренко В.К., Дмитренко П.В. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. для вищ. пед. закл. Освіти / В.К.Сидоренко, П.В.Дмитренко. – К.: РНЦ «ДІНІТ», 2000. – 260 с
12. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретико-методологічні проблеми: навч. посіб. / В. О.Татенко. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 288 с.

додаткова

13. Ломов Б. Ф. Системность в психологии: Избр. психолог. тр. / Б.Ф. Ломов – М., 1996. – 384 с.
14. Максименко Ю. Б. Основы теории вероятностей и математической статистики для психологов / Ю.Б.Максименко, Г.П.Матвеев. – Донецк: ЮгоВосток, 2001. – 122 с.
15. Карпенко Л.А. Категориальный анализ понятий общение и коммуникация / Л.А. Карпенко // Мир психологии. – 2006. – №4. – С. 77-85.
16. Кравцов Г.Г. Категория деятельности в психологической науке / Г.Г. Кравцов // Мир психологии. – 2006. – №3. – С. 41-50.
17. Какабадзе В.Л. Теоретические проблемы глубинной психологии / В.Л. Какабадзе. – Тбилиси: Мецниереба, 1982. – 184 с.
18. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісноцентрованої систематизації категоріальнопоняттєвого апарату): Навч.-метод. посіб. / В. В. Рибалка. – К.: НікаЦентр, 2003. – 204 с.
19. Маланов С.В. К вопросу о теории сознания в культурно-историческом и деятельностном подходах к объяснению психических явлений / С.В. Маланов //Мир психологии. – 2003. – №2. – С. 95-104.

20. Маркин В.Н. Личность в категориальном ряду: индивид, субъект, личность, индивидуальность (психолого-акмеологический анализ) / В.Н. Маркин // Мир психологии. – 2007. – №1. – С. 45-54.
21. Мадди С. Р. Теории личности: сравнительный анализ / Пер.с англ. / С.Р. Мадди. – СПб.: Издательство "Речь", 2002 – 539 с.
22. Максименко С.Д. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості / С.Д. Максименко // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2010. – Випуск 7 – С. 3-18.
23. Маноха І.П. Психологія потенціалу індивідуального буття людини: онтологічно орієнтований підхід: Автореф. дис... д-ра психол. наук / І.П. Маноха; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – 48 с.
24. Ткаченко О.М. Принципи та категорії психології / О.М. Ткаченко. –К.: Гол.вид.ВО «Вища школа», 1979. – 198 с.
25. Татенко В.О. Сучасна психологія про душу, дух і, звичайно, про психіку / В.О. Татенко // Соціальна психологія, 2008. – № 4. – С. 3-16.
26. Юревич А.В.Методологический либерализм в психологии / А.В. Юревич // Вопросы психологии, 2001. – № 5. – С. 3-18.